

Toelichtingsdocument

Bij Kwaliteitskader Leermiddelen Taal/Nederlands voor het primair- en voorgezet onderwijs

Dit document bevat de onderliggende principes en de bronnen bij de kwaliteitscriteria uit het kwaliteitskader, en biedt mogelijkheden tot verdieping voor wie dat wil.

In het Kwaliteitskader zijn vijf inhoudelijke gesprekskaarten opgenomen over de volgende thema's:

1. Rijk aanbod van teksten en boeken
2. Betekenisvol taalonderwijs
3. Effectief en activerend taalonderwijs
4. Samenhangend taalonderwijs
5. Ondersteuning van de leraar

In dit Toelichtingsdocument geven we een korte toelichting waarom we voor deze vijf thema's hebben gekozen en worden de bronnen beschreven waarop de keuzes voor deze thema's en de uitwerkingen gebaseerd zijn.

Het kader betreft alle leermiddelen die zich (mede) richten op aspecten van de natuurlijke taalontwikkeling zoals de ontwikkeling van voortgezet lezen, leesbegrip, leesmotivatie, woordenschat, creatief en zakelijk schrijven, spreken en gesprekken voeren. Dit betekent dat leermiddelen die zich alleen richten op specifieke leerprocessen zoals aanvankelijk lezen en spelling buiten dit kader vallen.

Het kwaliteitskader leermiddelen is ontwikkeld door een werkgroep in opdracht van de Kennistafel Effectief Leesonderwijs, en zal met enige regelmaat een update krijgen. Er is dus de mogelijkheid om feedback te geven op het kader en suggesties te doen. Stuur daarvoor een email naar de Kennistafel Effectief Leesonderwijs via kennistafelleesonderwijs@voraad.nl

Kaart 1 – Rijk aanbod van teksten en boeken

Dit thema is gekozen omdat leerlingen een rijke taal- en leesomgeving nodig hebben om hun taalcompetentie in het Nederlands effectief te ontwikkelen. Een taal- en kennisrijke omgeving waarin leerlingen volop ervaringen, kennis en vaardigheden en de bijbehorende complexere taalvaardigheid kunnen opdoen, draagt bij aan de kansengelijkheid van leerlingen. Wat een school moet doen om zo'n rijke taal- en leesomgeving te creëren staat beschreven in kerndoel 1 (SLO, 2025). Daarin staat onder andere dat een school leerlingen een veelzijdig en actueel aanbod van jeugdliteratuur moet bieden en het werken met rijke teksten moet stimuleren.

Rijke teksten dragen bij aan leesmotivatie, aan kennisverwerving, aan het leren kennen van de samenleving en helpen leerlingen om zichzelf te leren kennen. De eerste gesprekskaart helpt daarom het gesprek te voeren over de kwaliteit van de teksten die gebruikt worden in het leermiddel.

Bronnen

- Adams, M. J. (2011). Advancing Our Students' Language and Literacy: The Challenge of Complex Texts. *American Educator*, 34(4), 3-12.
- Duncan, C., Bess-Montgomery, G., & Osinubi, V. (2017). Why Martha Nussbaum is right: The empirical case for the value of reading and teaching fiction. *Interdisciplinary Literary Studies*, 19(2), 242-259.
- Flores, T. T., Vlach, S. K., & Lammert, C. (2019). The Role of Children's Literature in Cultivating Preservice Teachers as Transformative Intellectuals: A Literature Review. *Journal of Literacy Research*, 51(2), 214-232.
- Kintsch, W. (1998). *Comprehension. A paradigm for cognition*. Cambridge University Press.
- Land, J. (2009). *Zwakke lezers, sterke teksten. Effecten van tekst- en lezerskenmerken op het tekstbegrip en de tekstwaardering van vmbo-leerlingen*. Stichting Lezen.

- Pickren, S. E., Stacy, M., Del Tufo, S. N., Spencer, M., & Cutting, L. E. (2022). The Contribution of Text Characteristics to Reading Comprehension: Investigating the Influence of Text Emotionality. *Reading Research Quarterly*, 57(2), 649-667.
- Silfhout, G. van, Evers-Vermeul, J., & Sanders, T. (2015). Connectives as processing signals: How students benefit in processing narrative and expository texts. *Discourse Processes*, 52(1), 47-76.
- McNamara, D., Ozuru, Y., & Floyd, R. G. (2011). Comprehension challenges in the fourth grade: The roles of text cohesion, text genre, and readers' prior knowledge. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 4(1), 229-257.

Kaart 2 – Betekenisvol taalonderwijs

Betekenisvol taalonderwijs is belangrijk voor kinderen omdat het ervoor zorgt dat ze taal leren in situaties die voor hen relevant en interessant zijn. Dat heeft een aantal belangrijke voordelen voor hun taal- en leesontwikkeling: in hun motivatie, in hun taalverwerving, voor het begrip van teksten, voor het leggen van verbindingen. Een bron of context is betekenisvol als de inhoud maatschappelijk relevant is, of van persoonlijke betekenis is voor de leerling, doordat deze past bij de interesses en belangen van dat moment (SLO, 2025).

Voor de ontwikkeling van taalvaardigheid (lezen, schrijven, spreken, gesprekken voeren) is het belangrijk om langere tijd te werken rondom een thema. Dat bevordert betrokkenheid en helpt leerlingen, ook degenen met een zwakkere taal- en kennisbasis, om tot begrip te komen. Betekenisvol spelling- en grammaticaonderwijs biedt leerlingen dieper inzicht en leidt tot meer taal- en spellingbewustzijn dan betekenisloze geïsoleerde oefeningen en ezelsbruggetjes. De tweede gesprekskaart helpt daarom het gesprek te voeren over hoe het leermiddel taal- en leesactiviteiten voor leerlingen betekenisvol maakt.

Bronnen

- Adams, M. J. (2011). Advancing Our Students' Language and Literacy: The Challenge of Complex Texts. *American Educator*, 34(4), 3.
- Branden, K. van den (Ed.). (2006). *Task-Based Language Education: From Theory to Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guthrie, J. T., McRae, A., & Klauda, S. L. (2007). Contributions of concept-oriented reading instruction to knowledge about interventions for motivations in reading. *Educational Psychologist*, 42(4), 237-250.
- Hwang, H., Cabell, S. Q., & Joyner, R. E. (2022). Effects of Integrated Literacy and Content-area Instruction on Vocabulary and Comprehension in the Elementary Years: A Meta-analysis. *Scientific Studies of Reading*, 26(3), 223-249.
- Meyer, J., Youga, J., & Flint-Ferguson, J. (1990). Grammar in context: Why and how. *English Journal*, 79(1), 66-70.

- Tyner, A. & Kabourek, S. (2020). *Social Studies Instruction and Reading Comprehension: Evidence from the Early Childhood Longitudinal Study*. Thomas B. Fordham Institute.
- Van Steensel, R. (2022). Zorg voor een motiverende leesomgeving. In Thoni Houtveen & Roel van Steensel (Red.), *De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen*, Stichting Lezen, 147-163.
- Volman, M. (2011). *Kennis van betekenis. Betrokkenheid als kwaliteit van leerprocessen en leerresultaten* (oratie). Universiteit van Amsterdam.

Kaart 3 – Effectief en activerend taalonderwijs

Met effectief taalonderwijs wordt onderwijs bedoeld dat gegeven wordt volgens uit onderzoek effectief gebleken aanpakken: aanpakken die werken en bijdragen aan echte taalontwikkeling. Met activerend taalonderwijs wordt onderwijs bedoeld waarbij leerlingen zelf actief meedoen en volop in de gelegenheid worden gesteld om taal actief te gebruiken: door gesprekken te voeren, te lezen, te schrijven, te spreken. Activerend taalonderwijs is in de eerste plaats belangrijk omdat taalproductie – het actief spreken en schrijven – cruciaal is voor de taalontwikkeling van leerlingen.

En in de tweede plaats stimuleert het actief gebruiken van taal de vaardigheden die kinderen nodig hebben om dieper na te denken, verbanden te leggen en zelf te redeneren. Als leerlingen in staat gesteld worden om hun gedachten te verwoorden, helpt hen dat om dieper en kritischer te leren denken. De derde gesprekskaart helpt daarom het gesprek te voeren over de mate waarin het leermiddel gebruik maakt van effectief bewezen aanpakken en over de mate waarin leerlingen aangezet worden tot het gebruiken van taal in betekenisvolle lees-, schrijf- en gespreksactiviteiten.

Bronnen

- Allington, R. L., & McGill-Franzen, A. M. (2021). Reading volume and reading achievement: A review of recent research. *Reading Research Quarterly*, 56, S231-S238.
- Altamura, L., Vargas, C., & Salmerón, L. (2025). Do new forms of reading pay off? a meta-analysis on the relationship between leisure digital reading habits and text comprehension. *Review of Educational Research*, 95(1), 53-88.
- Bakker, N. (2024). *Digitaal lezen, Anders lezen?* Dissertatie. Stichting Lezen.
- Beike, S. M., & Zentall, S. S. (2012). “The snake raised its head”: Content novelty alters the reading performance of students at risk for reading disabilities and ADHD. *Journal of Educational Psychology*, 104(3), 529-540.

- Duncan, L. G., McGeown, S. P., Griffiths, Y. M., Stothard, S. E., & Dobai, A. (2016). Adolescent reading skill and engagement with digital and traditional literacies as predictors of reading comprehension. *British Journal of Psychology*, 107(2), 209-238.
- Fisher, D., & Frey, N. (2018). Raise reading volume through access, choice, discussion, and book talks. *The Reading Teacher*, 72(1), 89-97.
- Ganushchak, L. (2025). *Praten over lezen. Een literatuurstudie naar de invloed van gesprekken over teksten en lezen op de leesontwikkeling van leerlingen in het funderend onderwijs*. Stichting Lezen.
- Graham, S., & Hebert, M. (2011). Writing to read: A meta-analysis of the impact of writing and writing instruction on reading. *Harvard Educational Review*, 81(4), 710-744.
- Graham, S., Kiuvara, S. A., & MacKay, M. (2020). The Effects of Writing on Learning in Science, Social Studies, and Mathematics: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 90(2), 179-226.

- Howe, C., Hennessy, S., Mercer, N., Vrikki, M., & Wheatley, L. (2019). Teacher–student dialogue during classroom teaching: Does it really impact on student outcomes? *Journal of the Learning Sciences*, 28(4-5), 462-512.
- Nation, K., Jerrim, J., & Moss, G. (2019). The link between fiction and teenagers' reading skills: International evidence from the OECD PISA study. *British Educational Research Journal*, 45(1), 181-200.
- Mol, S., & Bus, A. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3-15.
- Nation, K., Dawson, N. J., & Hsiao, Y. (2022). Book language and its implications for children's language, literacy, and development. *Current Directions in Psychological Science*, 31(4), 375-380.

Kaart 4 – Samenhangend taalonderwijs

Met samenhangend taalonderwijs wordt verwezen naar (1) de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het taal- en leesonderwijs en (2) de samenhang tussen het taalonderwijs en het onderwijs in de andere leergebieden. Het is belangrijk om de verschillende onderdelen van taal in samenhang te verwerven. Deze taalonderdelen versterken elkaar namelijk: als kinderen bijvoorbeeld schrijven over wat ze gelezen hebben, verdiepen ze hun leesbegrip én hun schrijfvaardigheid.

Door de diverse inhoud en uit taalonderwijs betekenisvol aan elkaar te verbinden en/of taalonderwijs te koppelen aan inhoud uit andere leergebieden wordt het taalonderwijs automatisch betekenisvoller en rijker. Dit leidt tot betere kennisverwerving en versterkt het begrip van leerlingen. De vierde gesprekskaart helpt daarom het gesprek te voeren over de mate waarin het leermiddel samenhang in het onderwijs stimuleert.

Bronnen

- Alexander, P. A., Kulikowich, J. M., & Schulze, S. K. (1994). How subject-matter knowledge affects recall and interest. *American Educational Research Journal*, 31(2), 313-337. <https://doi.org/10.2307/1163312>
- Berninger, V. W. (2000). Development of language by hand and its connections with language by ear, mouth, and eye. *Topics in Language Disorders*, 20(4), 65-84
- Coppen, P.A.J.M. (2021). Taalbeschouwing, wat is dat? (deel 1, 2, 3). WODN Werkgroep Onderzoek Didactiek Nederlands (Ed.), *Handboek Didactiek Nederlands*. Levende Talen.

- Couzijn, M. J. (1995). *Observation of writing and reading activities: Effects on learning and transfer* [Dissertatie]. Universiteit van Amsterdam.
- Gelderen, A. van & Schooten, E. van (2011). *Taalonderwijs: een kwestie van ontkavelen*. Rotterdam University Press.
- Hwang, H., Cabell, S. Q., & Joyner, R. E. (2022). Effects of Integrated Literacy and Content-area Instruction on Vocabulary and Comprehension in the Elementary Years: A Meta-analysis. *Scientific Studies of Reading*, 26(3), 223- 249.
<https://doi.org/10.1080/10888438.2021.1954005>
- Graham, S., Liu, X., Aitken, A., Ng, C., Bartlett, B., Harris, K. R., & Holzapfel, J. (2018). Effectiveness of Literacy Programs Balancing Reading and Writing Instruction: A Meta-Analysis. *Reading Research Quarterly*, 53(3), 279-304.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Coutinho.

- Leenders, G. P. M. (2020). Grammaticaal taalbewustzijn in de vakken Nederlands, Engels en Duits: Wie/wat + waar ben ik nou eigenlijk mee bezig? *Levende Talen Magazine*, 107(3), 14-20.
- Leeuw, B., van der & Prenger, J. (2014). De toekomst van het schoolvak Nederlands. In A. Mottart & S. Vanhooren (Red.), 28ste HSN-conferentie (pp. 332–335). Academia Press. https://hsnbundels.taalunie.org/wp-content/legacy/28/hsnbundel-28_1353.pdf
- Mulder, A. (2023). Zo werk je met rijke teksten. Lezen, luisteren, spreken en schrijven in samenhang. *MeerTaal*, 11(1). https://www.tijdschriftmeertaal.nl/art/50-7584_Zo-werk-je-met-rijke-teksten
- Murphy, P. K., Wilkinson, I. A., Soter, A. O., Hennessey, M. N., & Alexander, J. F. (2009). Examining the effects of classroom discussion on students' comprehension of text: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, 101(3), 740-764.

- Onderwijsraad. (2022). *Taal en rekenen in het vizier*. Onderwijsraad
- O'Reilly, T., Wang, Z., & Sabatini, J. (2019). How much knowledge is too little? When a lack of knowledge becomes a barrier to comprehension. *Psychological Science*, 30(9), 1344-1351.
- Rijt, J.H.M. van & Coppen, P.A.J.M. (2021). The conceptual importance of grammar. Knowledge-related rationales for grammar teaching. *Pedagogical Linguistics*, 2(2), 175-199.
- Rooijackers, P., Van Silfhout, G., Schuurs, U., Mulders, I. C. M. C., & Van den Bergh, H. (2020). Lezen en antwoorden bij teksten met vragen Een cross-sectionele eye-trackstudie onder 52 vwo-leerlingen. *Pedagogische Studiën*, 97(3), 187-236.
- Vanhooren, S., Pereira, C., & Bolhuis, M. (2017). *Iedereen taalcompetent!* Nederlandse Taalunie.

Kaart 5 – Ondersteuning van de leraar

Een leermiddel helpt bij goed taalonderwijs als het de leraar ondersteunt bij het didactiseren van de vakinhoud, bij het volgen van de taalontwikkeling en bij het versterken van de taalcompetentie van àlle leerlingen. Op deze gesprekskaart ligt de focus daarom op deze drie elementen: (1) welke didactische handvatten krijgt de leraar om de vakinhoud over te brengen, (2) welke handvatten biedt het leermiddel voor het volgen van de taalontwikkeling en (3) welk handvatten biedt het leermiddel voor het benutten van het meertalig repertoire van leerlingen (als ondersteunende bron voor taal- en kennisontwikkeling) en voor het bieden van extra ondersteuning aan leerlingen die dat nodig hebben.

Bronnen

- Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 1, 5–31.
- Bossche, S. van den, & Klomberg, A. (2020). *Jeugdliteratuur door de lens van etnisch-culturele diversiteit*. Stichting Lezen. https://www.lezen.nl/sites/default/files/deel33_jeugdliteratuur_door_de_lens_van_etnisch-culturele_diversiteit.pdf
- Bruijn, Y. de, & Mesman, J. (2022). *Diversiteit en collectievorming bij de Bibliotheek op school*. Stichting Lezen.
- Cummins, J. (2007). Rethinking Monolingual Instructional Strategies in Multilingual Classrooms. *Canadian Journal of Applied Linguistics*, 10(2), 221-240

- Hattie, J. (2016). Know thy impact. In M. Scherer (Ed.), *On formative assessment: Readings from Educational Leadership* (pp. 36–45). ASCD.
- Wouters, E., Van Popta, M., Dekker, S., & Smit, J. (2024). *Meertalige leerlingen ondersteunen in het leesonderwijs. Een literatuurstudie naar meertaligheid, lezen met begrip en leesmotivatie*. Stichting Lezen.